

Wprowadzenie

Od długiego już czasu w Europie realizowane są dobrej jakości projekty sondażowe o charakterze porównawczym. Taki stan rzeczy umożliwia monitorowanie zmian społecznych w długiej perspektywie czasowej oraz daje sposobność analizowania międzykulturowych podobieństw oraz odmienności w postawach i opiniach obywateli różnych europejskich państw. Z drugiej jednak strony, znacząca liczba projektów oraz ich relatywnie wysoka jakość, w porównaniu z badaniami prowadzonymi na innych kontynentach (por. Kołczyńska, Schoene 2018), napotyka w Europie na znaczącą przeszkodę w postaci daleko posuniętej różnorodności metodologicznej. Europejskie sondaże wykazują przy tym znaczne zróżnicowanie zarówno pod względem: (a) celów badawczych i poruszanych kwestii, (b) pokrycia poszczególnych krajów sondażami oraz (c) podejść metodologicznych wykorzystywanych w terenowej realizacji prób badawczych (Jabkowski, Kołczyńska 2020a). Co więcej, ze względu na brak metodologicznej koordynacji pomiędzy projektami, problemem okazuje się również często ekwiwalentność pomiarowa, albowiem zadawane respondentom pytania kwestionariuszowe wykazują w najlepszym przypadku jedynie fasadowe podobieństwo oraz charakteryzują się zróżnicowaną jakością pomiaru.

Przedmiotem analiz zaprezentowanych w monografii uczyniono postawy Europejczyków wobec procesu integracji europejskiej mierzone w ramach czterech paneuropejskich wielofalowych sondażowych projektów porównawczych, w tym badań Eurobarometru/Eurobarometer (EB), Europejskiego Sondażu Społecznego / European Social Survey (ESS), Europejskiego Sondażu Wartości / European Values Study (EVS) oraz Międzynarodowego Programu Badań Społecznych / International Social Survey Programme (ISSP). Choć dane uwzględnione w *Sondażowym zwiercadle europeizacji* obejmują okres od początku lat 80. XX wieku, to należy pamiętać, że historia europejskich międzykrajowych badań sondażowych sięga połowy lat 70. ubiegłego wieku i związana jest z przeprowadzeniem pierwszej edycji (realizowanego nieprzerwanie od 1974 roku) projektu standardowego Eurobarometru. Dla rozwoju europejskich sondaży porównawczych przełomowa

okazała się jednak pierwsza dekada XXI wieku, głównie za sprawą uruchomienia (wzorcowego pod względem metodologicznym) Europejskiego Sondażu Społecznego oraz znaczącego rozszerzenia zasięgu geograficznego pozostałych dwóch projektów będących przedmiotem analiz, tj. realizowanego od połowy lat 80. XX wieku (corocznego) projektu ISSP, jak również – prowadzonego od 1981 roku w cyklach 10-letnich – Europejskiego Sondażu Wartości. Z drugiej strony, początek XXI wieku okazał się również przełomowy dla procesu integracji europejskiej, ze względu na największe w historii rozszerzenie Unii Europejskiej o kraje Europy Środkowo-Wschodniej, a także serię bezprecedensowych kryzysów politycznych, społecznych i gospodarczych, z jakimi przyszło się mierzyć od samego początku nowego milenium.

Przyjmując za punkt wyjścia rozróżnienie na integrację społeczną oraz systemową (zob. Lockwood 1964; Archer 1996; Mouzelis 1997), przeprowadzone w *Sondażowym zwierciadle europeizacji* analizy postaw obywateli krajów Europy wobec procesu integracji europejskiej ograniczone zostały do dwóch podstawowych grup zagadnień. W obszarze integracji społecznej zawężono je do analizy wskaźników subiektywnej identyfikacji respondentów z Europą oraz Unią Europejską. Natomiast w wymiarze integracji systemowej ograniczono je do studiów nad legitymizacją instytucji UE, w tym do analizy zaufania do Unii Europejskiej oraz Parlamentu Europejskiego, a także deklarowanego wsparcia członkostwa kraju w UE. Co oczywiste, skupienie uwagi na tak wąsko zdefiniowanym obszarze problemowym pomija wiele istotnych oraz interesujących kwestii związanych z integracją europejską, jednak ograniczenie pola analiz było konieczne ze względu na znaczący nadmiar dostępnych danych sondażowych oraz zróżnicowanie podejść badawczych i pomiarowych stosowanych w międzykrajowych sondażach porównawczych.

Warto przy tym zauważyć, iż niejednorodność metodologiczna, konceptualizacyjna oraz operacjonalizacyjna poszczególnych przedsięwzięć badawczych utrudnia w sposób znaczący możliwość przeprowadzenia bezpośrednich międzyprojektowych porównań wyników. Istotnie bowiem, poza metodologicznie zorientowanymi metaanalizami nad niepełną realizacją próby badawczej (np. Groves, Peytcheva 2008; Peytcheva, Groves 2009), wpływem procedur selekcji respondentów docelowych na jakość pomiaru w adresowych próbach osób (np. Gaziano 2005; Krenzkle, Li, Rust 2010), zjawiskiem fałszowania danych poprzez duplikowanie wyników w bazach danych (Słomczynski, Powalko, Krauze 2017), studiami nad ogólną oceną jakości różnych typów prób badawczych (Kohler 2007), czy też ekwiwalencją pomiarową konstruktów latentnych (Karpiński 2016), niewiele jest w literaturze światowej analiz zorientowanych na porównywanie substancywnych wyników między projektami (por. Ruiter, Van Tubergen 2009; Hess 2017; Kropp 2017; Zmerli, Van der Meer 2017; Kropp 2018). Normą jest raczej analizowanie danych z konkretnego projektu, w oderwaniu od rezultatów uzyskiwanych

w innych sondażach, które to ewentualnie pojawiają się we wstępie lub w dyskusji wyników jako opisowe punkty odniesienia (np. Heath, Martin, Spreckelsen 2009; Quaranta 2018).

Tymczasem w obszarze europeizacji istnieje przynajmniej kilka wspólnych pól problemowych pozwalających na międzyprojektowe zestawienia wyników. Dla przykładu można wskazać, że analizy poczucia związku z UE, krajem lub regionem oparte na wynikach Eurobarometru (zob. Antonsich 2008, 2009; Antonsich, Holland 2012), pozostają komplementarne względem analiz wykorzystujących wyniki z innych projektów, np. studiów opartych na danych EVS porównujących międzykrajowe różnice w sile związku z instytucjami europejskimi oraz krajowymi (np. Arts, Halman 2006), czy też prac wykorzystujących wyniki ESS w studiach nad tożsamością europejską (np. Fligstein, Polyakova, Sandholtz 2012). Warto jednak zauważyć, że istniejący potencjał dla prowadzenia międzyprojektowych analiz pozostaje znacząco niewykorzystany głównie z powodu dość uzasadnionych obaw badaczy o międzyprojektową równoważność pomiaru wynikającą z odmienności projektowych specyfik. Oczywiście wyzwania związane z porównywalnością danych pochodzących z różnych projektów stanowią powszechną przeszkodę w badaniach sondażowych (De Jonge, Veenhoven, Kalmijn 2017), okazują się jednak szczególnie zniechęcające przy badaniu opinii publicznej w Europie. W konsekwencji tendencja do skupiania się na danych z pojedynczego projektu, daje konglomerat fragmentarycznych szkiców o różnej jakości, zamiast panoramicznego obrazu postaw i opinii wyrażanych wobec procesu europeizacji.

Głównym celem tej książki jest zaprezentowanie podstawowych wyzwań metodologicznych, z jakimi uporać muszą się badacze dążący do analizy danych pochodzących z realizacji wielu odmiennych międzykrajowych projektów sondażowych. Wśród takich wyzwań pojawiają się zarówno trudności mające swoje źródło w różnorodności problematyki badawczej oraz odmiennych celach stawianych w ramach poszczególnych projektów, jak też w specyficznych sposobach formułowania pytań, odmiennej metodologii pomiaru oraz zróżnicowanej jakości sondaży. Rozdział pierwszy przedstawia bogactwo projektów sondażowych prowadzonych na kontynencie europejskim. W sposób szczegółowy opisano cztery renomowane przedsięwzięcia sondażowe, tj. badania Eurobarometru, Europejskiego Sondażu Społecznego, Europejskiego Sondażu Wartości oraz Międzynarodowego Programu Badań Społecznych. Rozdział drugi poświęcono ukazaniu projektowych specyfik operacjonalizacji poszczególnych wskaźników mierzących postawy wobec procesu europeizacji oraz studiom nad wpływem sposobów sformułowania pytań kwestionariuszowych na uzyskiwane wyniki. W rozdziale trzecim zaprezentowano bogactwo procedur badawczych służących losowaniu oraz terenowej realizacji krajowych sondaży. Analizie poddano ograniczenia dla międzyprojektowych porównań wynikające ze sposobów definiowania badanych populacji, jak również

będące efektem wykorzystania odmiennych rodzajów operatów doboru jednostek oraz różnych typów prób badawczych, a także stosowania zróżnicowanych procedur terenowych. W ostatnim rozdziale pracy zaproponowano narzędzia pozwalające na ewaluację jakości sondaży przy wykorzystaniu informacji standardowo gromadzonych w większości międzykrajowych projektów porównawczych. Na podstawie zaproponowanych narzędzi przeanalizowano jakość ponad 1,4 tys. prób sondażowych z czterech projektów, co pozwoliło na zidentyfikowanie procedur terenowych, posiadających istotny wpływ na jakość pomiaru sondażowego. Wyniki przeprowadzonych analiz pozwoliły na sformułowanie rekomendacji ukazujących konieczność uwzględniania projektowych specyfik terenowej realizacji prób sondażowych w międzyprojektowej analizie danych.